

Egy megújuló elem a környezeti nevelésben: A vándortáborok

SÁNDOR József

Eszterházy Károly Egyetem Pedagógusképző Központ, Eger
sandor.jozsef@uni-eszterhazy.hu

DOI: 10.18427/iri-2019-0022

A vándortáborozás előzményei Magyarországon

A hazai természetjárás kezdetét a Magyarországi Kárpát Egyesület 1873-as megalakulásával datáljuk. A természetjáró mozgalom fokozatosan fejlődött és vált egyre népszerűbbé. Közel 110 évvel ezelőtt 1909-ben alakult meg a Vándordiak Egyesület, mely a csoportos, szervezett – erőkifejtést igénylő diákvándorlást tűzte ki fő céljául. 1914-ben jelent meg, mai szóhasználattal élve, az első módszertani segédanyag, mely a vándorlás szervezési és tartalmi kérdéseivel foglalkozott. Hamarosan mozgótábor elnevezéssel ez a tevékenység megjelent a cserkészlet tevékenységrendszerében is, melyről részletes ismertetőket közöltek a cserkészvezetők könyvei. Ezek a táborok igen népszerűek voltak, 1927 és 1937 között a cserkészlet táborok mintegy 20 %-a mozgótábor volt. 1945 után hanyatlott a mozgalom, és csak 1957-ben jelent meg újra a korábbi eszköz és módszertan részbeni átvételével az úttörőmozgalomban vándortáborozás néven. A mozgalomnak az 1979-ben megszületett ifjúsági törvény adott újabb lendületet, és 1973-tól 1990-ig igen népszerűvé vált és újabb szakágakkal – kerékpáros és vízi – bővült (Derzsi, 2009).

A környezeti nevelés és a vándortáborozás

Néhány évtizeddel ezelőtt a fejlett nyugati társadalmakban született meg először a mai értelemben vett környezeti nevelés gondolata. Olyan államokban, ahol a városiasodással és a megnövekedett népsűrűséggel járó gondok már szinte elviselhetetlenné váltak a lakosság számára. A levegő-, talaj-, víz- és zajszennyezés, a hulladékhegyek, valamint a többi civilizációs ártalom nem csak testi, hanem lelki egészségkárosodáshoz is vezetett. A természetes életközösségek helyét települések, szántóföldek, utak, autópályák váltották fel, egyes területekről számos növény- és állatfaj végleg eltűnt. Ezek a problémák környezetvédő megmozdulásokhoz vezettek, majd a törvényhozás szintjén is fontos

döntések születtek a kedvezőtlen fordulatok megváltoztatása érdekében (Orgoványi, 1999).

Az iskolai tantervekben a természetismeret, a természetvédelmi oktatás és a szabadban történő oktatás az 1900-as években kezdett feltűnni. A XX. század közepétől fellendült a szabadban történő oktatás bevezetése az iskolákban. Az ötvenes évek természetvédelmi mozgalma idején a megőrzést erkölcsi kérdésként, a jó és a rossz ügyeként kezdték szemlélni.

Az állami, civil és nemzetközi szervezetek és környezeti mozgalmak számos olyan kezdeményezést indítottak el, konferenciát hívtak életre, amelyek nagymértékben hozzájárultak a környezeti nevelés koncepciójának pontos kidolgozásához.

- 1948-ban az IUCN (International Union for the Protection of Nature) Nevelési Bizottsága leszögezte a környezet védelmére irányuló nevelés fontosságát.
- 1962-ben Amerikában megjelent Rachel Carson *Néma tavasz* című tudományos alapokon nyugvó ismeretterjesztő könyve a DDT-szennyezés káros hatásairól. (Carson, 1962). Sokak véleménye szerint ez a könyv volt az 1960-as, 1970-es évek környezeti mozgalmainak elindítója.
- 1968-ban megalakult a Római Klub, amely a globális gondolkodás és környezetvédelem tudományos alapjait rakta le.
- 1969-ben Párizsban került megrendezésre a Bioszféra Konferencia, amelyet a környezeti problémák megoldása és megfelelő cselekvési programok tudományos alapjainak kidolgozása érdekében hívtak össze.
- 1972-ben Stockholmban Környezetvédelmi Világértékezőlet tartottak, ahol az elfogadott Akcióprogramban megfogalmazott javaslatok témái között szerepelt a „A környezetvédelem pedagógiai, tájékoztatói, szociális és kulturális kérdései” témakör. Ebben fogalmazták meg: „Az oktatási feladatoknak és módszereknek ki kell tágulnia, meg kell újulnia és jól meghatározott célokkal kell rendelkeznie.”
- 1975-ben a belgrádi UNESCO Konferencia megfogalmazta és elfogadta a környezeti nevelés definícióját és célját.
- 1977-ben került megrendezésre a Kormányközi Konferencia a Környezeti Nevelésről az UNESCO és az UNEP közös szervezésében Tbilisziben. Pontosították a környezeti nevelésre vonatkozó paradigmát. Az általuk megfogalmazott definíció szerint: *„A környezeti nevelés olyan folyamat, melynek célja, hogy a világ népessége környezettudatosan gondolkodjék, figyeljen oda a környezetre és minden azzal kapcsolatos problémára. Rendelkezzen az ehhez szükséges tudással, beállítódással, képességekkel, motivációval, valamint mind egyéni, mind közösségi téren eltökélten törekedjék a jelenlegi problémák megoldására és az újabbak megelőzésére.”* (Viktor, 1998)

Magyarországon annak ellenére, hogy a környezeti nevelés fontosabb irányelveit, céljait már az 1970-es és 80-as években kidolgozták, csupán a 90-es évek derekán születtek meg azok a jogi szabályok, határozatok, melyek a környezeti nevelésnek törvényes keretet biztosítanak.

A Nemzeti alaptanterv bevezetésével megteremtődtek az intézményes környezeti nevelés törvényi garanciái. A műveltségi területek oktatásának közös követelményei lehetővé teszik, hogy e korszerű szemlélet áthassa az iskolai oktatás szinte valamennyi elemét. A 2003-ban megszületett Nemzeti Környezeti Nevelési Stratégia a tbilisi konferencia környezeti nevelési definíciójára épül.

Sajnos, a politikai rendszerváltással, a szervezeti keretek felbomlásával és az infrastruktúra leromlásával viszonylag gyorsan „Csipkerózsika” álomba szenderült a mozgalom, melyből több mint negyedszázad után az ifjúság egészség- és környezeti nevelése céljából 2017-ben az Aktív Magyarországért Felelős Kormánybiztosi Iroda indította útjára.

Az újjászülető vándortáborozási mozgalom kialakítása

A vándortáborozási mozgalom újjászületését a 2017-es állami költségvetési törvény tette lehetővé azáltal, hogy Magyarország kormánya társadalmi szervezetekkel, a Magyar Természetjáró Szövetséggel, a Magyar Kajak - Kenu Szövetséggel, az Országos Erdészeti Egyesülettel, valamint a Testnevelési Egyetemmel összefogva közel 430 millió forintot biztosított erre a célra (Megint..., 2017).

A vándortáborozás újraélesztéséhez szükséges támogatást a Nemzeti Fejlesztési Minisztérium biztosította. Az induláskor egyrészt az infrastruktúra kialakítására és működtetésére, másrészt a táborokat szervező pedagógusok képzésére és munkájuk díjazására fordították a legtöbb támogatást. A cél az volt, hogy minél több segítséget nyújtsanak a táborozni vágyóknak. Ha elindultak a meghirdetett útvonalakon, akkor szállás, napi háromszori étkezés, továbbá bizonyos kulturális és természetismereti programok várják a csoportokat. Biztonságos élményszerzés érdekében finanszírozott formában valósult meg a „Gyalogos vándortábor-vezető” pedagógus-továbbképzés. Kialakításra kerültek az útvonalak és a felkészítések:

- A vízi vándortáborokban 4 útvonalon, 6 napos turnusokban vehettek részt a gyerekek, akiket képzett vezetők, biztonságos túrafelszerelések és előre kiépített sáttáborok vártak. A vízi vándortúrák a Dunán, a Mosoni-Dunán, illetve Északkelet-Magyarországon, a Tiszán zajlottak, ez utóbbiak végállomása Tokaj, ahová a Rétközi-tó felől, valamint Dombárd és Tiszabercel érintésével is el lehetett jutni.
- Az erdei vándortáborok esetében 5 útvonalon mintegy 130 túra indítására volt lehetőség. Minden útvonalon 6 éjszakát és 7 napot töltenek el az iskolai csoportok. A Mátrában (Sirok-Tar, 62 km), a Börzsönyben (Diósjenő-Bernecebaráti, 55 km), a Pilisben (Visegrád-Csobánka, 86 km), a Bakonyban (Bakonybél körtúra, 65 km) és a Mecsekben (Pécs-Pécsvárad, 78 km) jelöltek ki útvonalakat. A csoportok 3-5 táborhelyet vettek igénybe, azaz a legtöbb helyen két éjszakát töltöttek el. A táborhelyeket előre felépítették, ami azért

lényeges, mert nem megy el naponta több óra táborverésre és táborbontásra. A túrákat szervező erdőgazdaságok minden útvonalat úgy alakítottak ki, hogy a természeti kincsek mellett a történelmi és kulturális értékekkel is megismerkedjenek a gyerekek.

- A pedagógusok számára a Testnevelési Egyetem akkreditált, 30 órás szakirányú vándortábor-túraveetői tanfolyamot indított. Fontos, hogy minden csoportnak rendelkeznie kell egy olyan táborvezetővel, aki elvégezte a Testnevelési Egyetem és az Országos Erdészeti Egyesület közös, akkreditált gyalogos vándortábor-vezető képzését.

A Vándortábor Program 2018-ban

A vándortáborozás elindítását követően 2018-tól az állami támogatással kialakított útvonalakon iskolák mellett már civil szervezetek vagy egyházi közösségek szervezésében is járhatták az ország legszebb részeit az Őrségtől a Dunakanyaron át a Felső-Tisza-vidékig (Sportágválasztó, 2018).

- ❖ 14 útvonalon – 5 erdei, 5 vízi, 3 kerékpáros és 1 kombinált vízi-kerékpáros - indultak a vándortáborok az Országos Erdészeti Egyesület, a Magyar Kajak - Kenu Szövetség és a Magyar Kerékpáros Turisztikai Szövetség szervezésében.
- ❖ Összesen 10.000 diák számára tudott a program lehetőséget biztosítani vándortáborozásra.
- ❖ A Programhoz kapcsolódóan folytatódtak a kísérő pedagógusok számára szervezett továbbképzések, melyen 2018 tavaszán több mint 1000 fő vett részt. Így a 2017-ben végzett 500 pedagógussal már 1500 a képzést elvégző pedagógusok száma, melyekhez az őszi időszakban újabbak csatlakozhattak.
- ❖ A kerékpáros és vízi vándortáborokban a program biztosította a résztvevő gyerekek számára a megfelelő bicikliket, hajókat és a túrázáshoz szükséges további felszereléseket.

A táborozókat mindenütt kiépített táborhelyek, jól megszervezett ellátás és kulturális vagy sportprogramok várták. Az egyes vándortáborok infrastruktúrájának és rendszerének kialakítását az adott területen jártas civil szervezetek szakértői végezték: a vízi vándortáborokat a Magyar Kajak - Kenu Szövetség, a kerékpáros vándortáborokat a Magyar Kerékpáros Turisztikai Szövetség, míg az erdei vándortáborokat az Országos Erdészeti Egyesület koordinálta.

A kerékpáros vándortáborok 2018-tól indulhattak, melyek a kerékpározás népszerűsítésén túl a hazai tájak megismertetésében is újszerű lehetőségeket nyitottak. A bringás vándortáborokat azok számára is elérhetővé tették, akiknek nincs kerékpárja, mert mindenki számára jól felszerelt kerékpárokat és előírt felszereléseket biztosítottak. A diákok előre megtervezett és biztonságos útvonalakon kerékpározhattak, emellett

szervezett és ajánlott kulturális és természetismereti, valamint élményprogramokon vehettek részt.

A 2017-es év tanulságait levonva próbálták minél szélesebb rétegeknek kedvezni vízi vándortáborokkal, ezért létrehozták a vízi osztálykirándulások lehetőségét, amelyek háromnaposak és a tanév végén, valamint a következő tanév elején voltak lebonyolíthatók. A köztes nyári időszakban pedig az általános hosszabb táborokra lehetett pályázni. Mind a két túratípusnál a szervező pedagógusok minden segítséget megkaptak a tábor sikeres és biztonságos lebonyolításához, miután a túravezetést, a felszerelések bérlését, szállítását, a táborhelyek kiépítését és az ellátást is a vízi vándorprogram szakemberei végezték. A pedagógusok számára egy vízitúra-csoportkísérői képzést is indítottak, ahol a tanárok elsajátíthatták a túrák és kirándulások megszervezéséhez és lebonyolításához szükséges tudást és evezésben, víztúra vezetésében való jártasságot szerezhettek.

A vándortáborozás környezeti nevelési lehetőségei

Az erdőben, az égiségig érő tanteremben minden adva van a sikeres és élménydús tanuláshoz, az eredményes és játékos neveléshez, a kompetenciák fejlesztéséhez. Ezért lett az erdő a nevelés csodálatos helyszíne és eszköze.

A természet fontos tényezője a nevelésnek, hiszen talán a legjobb nevelési színtér: kedvező feltételeket biztosít a tanulók testi és lelki fejlődéséhez, miközben hasznos forrása a megfigyeléseknek, a gyakorlati tapasztalatszerzésnek. A gyalogos vándortáborok alkalmával a diákok megismerkedhetnek a magyarországi középhegységek erdeivel, személyes természeti tapasztalatokat, élményeket szereznek. A túrázás során beiktatott erdei iskolákban eltöltött programok bővítik a természetre vonatkozó ismereteiket, ugyanakkor az itt szerzett kulturális élmények szélesítik a látókörüket.

Az erdei vándortáboroknak mindemellett fontos közösségépítő szerepe van, hiszen a diákok a tantermi körülményektől elszakadva tapasztalják meg, mire képesek közösségként. A helyszínen szereznek benyomásokat arról, hogy turistaként az ember a saját öröme, kikapcsolódásért, a szabadban megélhető élményekért jár ismételten a természetbe (Németh, 2017). A környezeti nevelés hosszú távú pedagógiai céljai:

- ✓ az általános célokra vonatkozó érték- és szokásrendszer érzelmi, értelmi, esztétikai és erkölcsi megalapozása,
- ✓ az ökológiai gondolkodás kialakítása, fejlesztése,
- ✓ rendszerszemléletre való nevelés,
- ✓ holisztikus szemléletmód kialakítása,
- ✓ fenntarthatóságra való nevelés,
- ✓ a környezetetika hatékony fejlesztése,
- ✓ érzelmi és értelmi környezeti nevelés,
- ✓ tolerancia kialakítása,

- ✓ a környezettudatos magatartás és életvitel segítése, kialakítása,
- ✓ az állampolgári és egyéb közösségi felelősség felébresztése,
- ✓ az életminőség fogyasztáson túlra mutató alkotóinak keresése,
- ✓ az egészség és a környezet összefüggéseinek feltárása,
- ✓ ismeretek és jártasságok kialakítása, amelyek segítségével képesek lesznek megelőzni az egészségügyi problémákat, illetve csökkenteni azok súlyosságát,
- ✓ helyzetfelismerés, ok-okozati összefüggések, problémamegoldó gondolkodás, döntésképeség fejlesztése,
- ✓ globális összefüggések megértése,
- ✓ létminőség választásához szükséges értékek, viselkedési normák kialakítása,
- ✓ az egészséges életvitelhez szükséges képességek fejlesztése.

Összességében a cél egy olyan társadalom alapjainak megteremtése, amely motivált, kreatív, a környezeti problémákkal szemben érzékeny, azok megoldásából közösséget vállal, rendelkezik a megfelelő tudással és értékrendszerrel, erkölcsi alapokkal. Nemcsak a természetes, hanem a mesterséges környezetére is odafigyel. A természeti környezet közvetlen megismerése segít annak problémáinak megértésében, a problémákra adható válaszok elsajátításában. A közvetlen tapasztalatszerzés a problémák közelebb hozásának legjobb eszköze. A környezeti nevelés és azon belül az erdőpedagógia alapjai erre épülnek. Ennek legjobb színtere az erdei ökoszisztéma, az erdő, mint környezeti erőforrás. Ennek megismerésében a pedagógus és a nem pedagógus szakemberek együttműködése is segít. A választott programok és az alkalmazott módszerek:

- fejlesszék a tanuló szociális képességeit,
- adjanak lehetőséget új ismeretek megszerzésére (biológiai sokféleség, fenntartható fejlődés),
- rendszereznek, szelektálják, mélyítsék el a már meglévő ismereteket,
- szintetizálják az egyes tantárgyak nyújtotta analitikus ismereteket, tanítsanak rendszerszemléletre,
- alakítsanak ki kritikus gondolkodást,
- fejlesszék a környezeti harmónia megteremtése érdekében fontos képességeket (problémamegoldó és konfliktuskezelési képességek, tolerancia, alternatív gondolkodás),
- ösztönözzenek az egészséges, környezetbarát életmód elsajátítására,
- alakítsanak ki környezeti érzékenységet, helyes szokásokat, viselkedési normákat,
- neveljenek a hagyományok tiszteletére,
- mutassanak követendő mintákat, ösztönözzenek felelősségteljes cselekvésekre (tárják fel, hogy mit tehet a tanuló egyéni életében a környezeti problémák megoldása, megelőzése érdekében),
- tárják fel a tanulók számára a globális kérdések alapvető gazdasági, társadalmi hátterét,

- o tegyék világossá a tanulók számára, hogy az ember a természet része, és csak akkor van esélye a boldogulásra, ha kész együttműködni környezetével, és nem uralkodni akar felette.

A választott módszerek, a tapasztalás útja korosztályhoz kötöttek. A megismerni- kipróbálni- megérteni- hatással lenni folyamatának elemeit a legkisebbektől az idősebb korosztályig, differenciáltan szükséges alkalmazni. Amíg a környezeti nevelés során a fiatalabb korosztályok esetében a megismerés és kipróbálás is elegendő a megfelelő környezeti attitűd kialakításában, az idősebbek esetében a folyamatok megismerése, az összefüggések feltárása éppoly fontos, mint annak felfedezése, hogy a problémákra –természetesen a megfelelő ismeretek birtokában –képesek vagyunk pozitív válaszokat adni. Ezért a környezeti nevelés, az erdőpedagógia nemcsak a fiatalabb korosztályok számára kell, hogy elérhető legyen, hanem a felsőbb korosztályok számára is fontos.

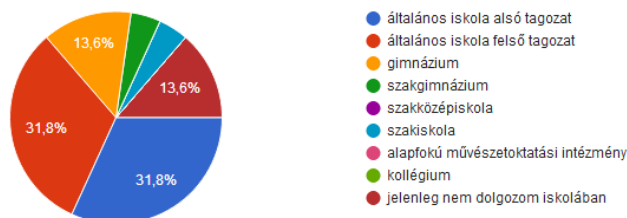
Az újjáéledő vándortáborozás fogadtatása

A vándortábori mozgalom fogadtatásáról az erdei vándortáborozók mintegy 15%-ra kiterjedő mintavételezéssel készült felmérés a táborok vezetői körében. A programot megvalósítók több mint negyede volt csak férfi, döntően nők vezették a csoportokat, ez persze a pedagógusok nem szerinti összetételét ismerve nem tekinthető kirívónak. A legaktívabb korcsoportot a 40 és 50 év közöttiek alkották a válaszadók 59%-val. A válaszolók intézménytípusok közötti megoszlását az 1. ábra szemlélteti, a magas 10% fölötti nem iskolában dolgozók aránya jelzi, hogy helyes döntés volt a táboroztatási lehetőséget a társadalmi és az egyházi szervezetek számára is megnyitni. A program jellegéből adódóan nem meglepő, hogy a természettudományos végzettségűek alkotják a táborozást vezetőik derékhatát – 2. ábra.

Ábra 1. A táborozást vezetőik iskolatípusonkénti megoszlása

4. Melyik iskolatípusban tanít?

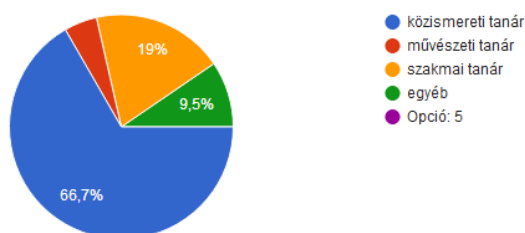
22 válasz

Ábra 2. A táborozást vezetőik szakképzettsége

5. Milyen szakterületre vonatkozik a szakképzettsége?

21 válasz

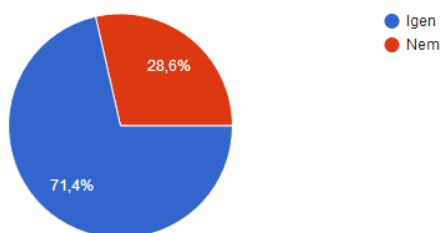
A kitöltők 70%-ának végzettsége az ember és természet és a földünk és környezetünk műveltségterületre szól, és 40%-uk fő szakjai köthetőek a természethez és az élőlényekhez (biológia, földrajz, természetismeret, környezetismeret, mezőgazdasági ismeretek, stb.).

A táborozást szervező intézmények döntően elkötelezettek a környezeti nevelés iránt, hiszen környezeti nevelési programot valósítanak meg 95%-ban, ezen belül szerveznek erdei iskolát is 75%-ban. Ebből megállapítható, hogy a 13% nem köznevelési intézményben dolgozókat levonva mintegy 15%-nyi olyan pedagógust sikerült ebbe a programba bevonni, akik korábban nem vettek tevékenyen részt ilyen jellegű nevelési feladatok megvalósításában – 3. ábra.

Ábra 3. A táborozást vezetőik kapcsolódása az erdei iskolai programok megvalósításához

10. Részt vesz-e erdei iskolai programok lebonyolításában is?

21 válasz

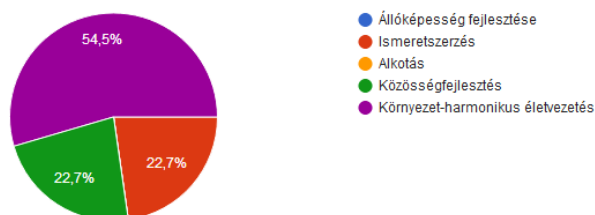

A vándortáboroztatás célja a megkérdezettek szerint a környezet-harmonikus életvezetés kialakítása, valamint az ismeretszerzés és közösségfejlesztés – 4. ábra.

Ábra 4. A táborozás elsődleges célja a megkérdezettek szerint

12. Véleménye szerint mi az elsődleges célja a vándortábornak?

22 válasz

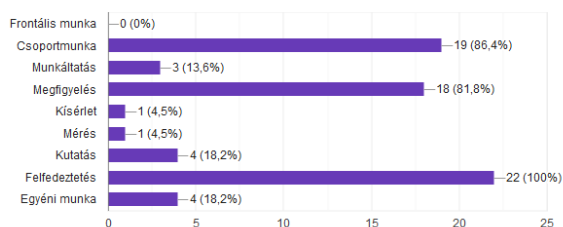

A program megvalósítása során érintendő legfontosabbnak tartott témák a természet megismerése, a természeti jelenségek magyarázata, a természetvédelem és a helyszínnel kapcsolatos ismeretek fejlesztése. Szabadidős programokként elsősorban a játékot, ismeretterjesztő foglalkozásokat és a sportot említették meg. A vándortábor lebonyolítása során alkalmazott módszerek a felfedeztetés, csoportmunka és megfigyelés – 5. ábra.

Ábra 5. A legfontosabbnak ítélt módszerek a vándortáborozás során

15. Milyen pedagógiai módszereket alkalmaz/alkalmazna a vándortábor programja során? Jelölje be az ön szerint legfontosabbnak tartott három módszert!

22 válasz

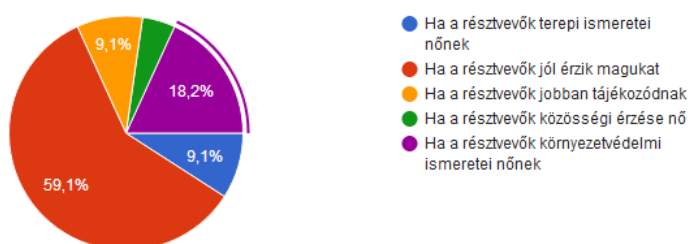

Egyértelműen akkor tartják sikeresnek a tábort, ha a résztvevők jól érzik magukat – 6. ábra. Módszertani ismereteiket a képzésről szerzik.

Ábra 6. A tábort vezetőik a következőket tartják sikerkritériumnak

16. Ön szerint mikor sikeres a vándortábor?

22 válasz

A táboroztatók attitűdje nagyon pozitív. A 7. ábra szemlélteti az első három fogalmat, ami a vándortáboroztatásról eszükbe jutott.

Irodalomjegyzék

- Derzsi O. (2009). Vándorolni jó. *Honismeret*, 37 (2), 16-21.
- Megint lesznek vándortáborok. (2017). *Turista Magazin*, március 30. Letöltés <http://www.turistamagazin.hu/megint-lesznek-vandortaborok.html> [2018.12.21].
- Németh I. (2017). *Vándortáborozási képzési anyag*. Budapest: Testnevelési Egyetem.
- Orgoványi A. (1999). Természetpedagógia - Környezeti nevelés (?) haladóknak. *Új Pedagógiai Szemle*, (9), 84-92.
- Sportágválasztó. (2018). Letöltés: <https://www.sportagvalaszto.hu/egeszseg/277-vandortabor-2018-ban-is> [2018.12.21].
- Viktor A. (1998). *Szer-Tár - Műhelyszervezési könyvek: A környezeti nevelés fogalma*. Budapest: Magyar Környezeti Nevelési Egyesület.